

? Historické etení na pokračování ? Historické etení na pokračování ?

EMIL TUTSCH, JAROSLAV MACKERLE
STARÉ JEVIČKO (1937)

KLÁŠTERNÍ KOSTEL MATKY BOŽÍ

Kostel Matky Boží, nyní farní kostel Nanebevzetí Panny Marie, postaven byl současně s klášterem ve slohu gotickém. Stihaly jej stejné pohromy jako klášter. Nejvíce utrpěl, když r. 1585 od blesku vyhořel a klenba presbytáře se zhroutila. Presbyterium, nouzovým dřevěným stropem zakryté, bylo znova zaklenuto teprve 1626.

Byla to jednoduší, orientovaná zděná budova s opěráky o jednom ústupku. Hrotitá okna měla kružby a byla v lodí o pozdějších opravách přeměněna na nízká okénka segmentová. Z východní hladké zdi vystupovala nízká polygonální apsida. Před jižním vchodem byla předsínka s dvěma dveřmi a sedlovou stříškou. Ze slemene střechy nad presbytářem a nad lodí vystupovaly na samém kraji vížky s cibulovitými báními. Vížka nad lodí měla na jižní straně hodiny s ciferníkem.

Roku 1674 přistavěl Jiří Protivec Žalkovský z Žalkovic, pán na Jevíčku, k jižnímu boku kostela kapli, do níž postavena soška Panny Marie, kterou r. 1617 přivezl z Brna převor Jakub Kirschner. Nad vchodem, dovnitř kostela otevřeným, byl erb Žalkovských. Kaple měla i vnější vchod, avšak zazděný, který v případě uvalení interdiktu mohl pro rodinu Žalkovských být otevřen. Pod kaplí vyzděna byla hrobka.

Roku 1696 obnovil převor Ludvík Šolc věž a dal na ni zavěsit zvon, který ulil na jeho náklad zvonář Mellack z Brna. Zvon tento měl kolem věnce nápis: *Johanes Baptista Mellack me fecit Brunae 1696*. Po jedné straně pláště byl relief Panny Marie s Ježíškem a pod ním nápis o dvou řádcích:

*Suscipe sb indigno campanam Virgo cliente
Et laus per sonitum crescat ubique tua.*

Po druhé straně byly reliefy sv. Mikuláše Tolentinského a sv. Jana Sahaguntina a mezi nimi zase nápis o dvou řádcích:

*Promoveat vestrum patroni hic clancor honorem
Vosmibi vestra precor pandat in astra viam.*

Na okraji zvonu byl nápis s chronogramem: *HonorLB.V. et ss Patron : pro F.F.EreMIHS In GeVitz exPensIs fratris LVDovicIPrIoIs Ab :vJsa est. Zvon tento je asi od r. 1785, kdy kostel klášterní se stal farním, v kostele v Roubanině u Jevíčka.¹³⁾*

Kromě tohoto zvonu byly na věži ještě dva zvonky; jeden – prostřední – hladký a druhý – zvon tento je asi od r. 1785, kdy nejmenší – s nápisem gotickou minuskulí: *Caspar ꝛ Melchior ꝛ Balthasar ꝛ*.

V kostele bylo sedm oltářů. Hlavní oltář Nanebevzetí Panny Marie obnovil r. 1627 Španěl Didacus Unquetta. Po straně evangelijní byly oltáře svaté Anny, sv. Augustína s obrazem P. Marie, pocházející ze svatomošského kláštera v Brně, a pak oltář sv. Kříže. Poslední dva oltáře jakož i kazatelna byly dílo jevíckého stolaře Petra Saly. Po straně epištolní stály oltáře sv. Augustína Tolentinského s obrazem Panny Marie Častochovské, který daroval před r. 1615 převor Antonín Kladrubský, rodem Polák, pak oltář Čtrnácti svatých pomocníků, který dal postavít jistý sedlák z Chornic, a oltář v kapli Žalkovských ze sošky Panny Marie. Pod křuchtou byly sochy sv. Tekly a Panny Marie Bolestné.

V letech 1762 – 1766 dal opat mateřského kláštera svatého Tomáše v Brně Matyáš Perscher kostel ve slohu tehdy vládnoucího a oblíbeného baroka přestavět a jeho vnitřek nově vybavit. Stavební plán vypracoval dovedný stavitel Pavel Merta z Boskovic. Práce sochařské, řezbářské a štukové provedl se svými pomocníky znamenitý brněnský sochař Ondřej Schweigl a práce stolařské klášterní dílna u sv. Tomáše v Brně, řízená uměnímilovným bratrem laikem Bernardem Stetnerem. S kostelem byla i kaple Žalkovských a jejich erb zazděn do jižní zdi uvnitř kostela; erb tento postrádáme od opravy kostela r. 1906.

Kostel je imponantní orientovaná jednoduší stavba baroková. Měří 39 m délky, 18 m šířky a 23 m výšky a přiléhá po straně západní a severní k někdejší budově klášterní. Knežístě, o něco užší než kostelní loď, je v závěru zaokrouhleno. Jižní portál má pískovcovou zárubeň se silně vysazenou zalamanou římsou. Na barokově prohnutých soklech na římsce spočívají dvě krásné tesané – bohužel velmi porouchané – postavy andělů, přidržujících znak Pertscherův (fontána, tryskající proud vody). Nad oknem v pozadí této skupiny nadnášejí dva andělé opatský klobouk. Také západní portál i ostatní vchody mají kamenné zárubně. Dveře všech vchodů jsou dubové a mají vkusně okování. Okna, ve dvou řádcích nad sebou, jsou barokně sklenuta; nad nimi jsou menší elipsovitě otvory, do podstřeší otevřené.

Sakristie je v přímém přiléhajícího severního traktu bývalého kláštera a v patře nad ní oratoř do kněžístě.

Vnitřek kostela je členěn pilastry a obloukovými pásy na čtyři pole, plackou zaklenutá; apsida je sklenuta konchou.

Podklenutá křuchta spočívá na dvou čtyřbokých pilířích a má zvlněnou, silně do lodí vysazenou poprsnici.

Střecha kostela je sedlová, pouze nad apsidou polokruželovitě skosená. Ze slemene střechy nad lodí vypínala se sanktusová vížka. Věž, přistavěná k severní straně kostela, měla vysokou, štíhlou, mědi krytou čtyřbokou střechu s osmibokou bání. Požár r. 1869 zničil střechu kostela i věže. Vížka sanktusová nebyla už na střechu kostela osazena a věž byla zakryta nízkou stříškou stanovou, zakončenou hmotným dřevěným křížem.

Hlavní oltář nového kostela dal zbudovat Ferdinand rytíř Zeno z Tannhausen, který svůj pozdní věk trávil v klášteře a před hlavním oltářem je pochován. Starý oltář byl darován kostelu na Skřipově. Hlavní oltář je honosná baroková sloupová architektura se zděnou rakvovitou tumbou. Mezi sloupy, nesoucí těžké kládí, vystupují sochy sv. Joachyma a sv. Anny v nadživotní velikosti, pošikem obrácené ke kapličkovému tabernaklu, po jehož stranách jsou dva páry postav klečících andělů. Nad tabernaklem nadnášejí dva andělé oblak, na němž je osazena korunovaná soška Panny Marie s Ježíškem na ruce pocházející kaple Žalkovských. Maria s Ježíškem jsou oděni rouchy z pozlaceného plechu, vyzdobenými rokají a posáženými různobarevnými drahokamy.

Otevřený obloukový nástavec nad římsou kládí je uzavřen plochou baldachýnovou stříškou s řezanými draperiemi v pozadí. Stříška vrcholí poprsím Boha Otce s holubičí a svatozář. Na soklech oblouků nad kládím i na ústupcích závěrově stříšky a na římsce kládí pod baldachýnem spočívají postavy andělů. Oblak pod soškou Panny Marie a svatozář v pozadí poprsí Boha Otce posázeny jsou okřídlenými hlavičkami andělů. V kartuši nad soškou P. Marie je chronogram: *VIRGO PLA' GENITRIX NATI MEI DILECTI VENI CORONABERIS, t. j. Svatá Panno, matko mého milého syna, přijď, budeš korunována (1780).*

Postranních oltářů bylo původně čtvero. Měly stejné provedení: zděné rakvovité tumby, veliké oltární obrazy v zalamaných listových rámech, vsazených do nástěnného obložení, ozdobného rokokovými řezbami a zakončeného svatozář s monogramy; dále sochy světců a světic v životní velikosti, osazené na soklech po stranách mensy. Po evangelijní straně: oltář sv. Kříže s tabernaklem a obrazem svaté Máří Magdalény pod křížem. Obraz tento, který maloval Jan Ondřej Nevida, nahrazen byl v novější době velkým křížem misijním; dále oltář sv. Moniky s obrazem této světky a jejího syna sv. Augustína, nahrazený v novější době sochou Panny Marie Lurdské. Pod touto sochou je obraz Čtrnácti svatých pomocníků ve zladeném rámci s bohatě řezanými akantovými rozvilinami. Obrazy svaté Máří Magdalény a sv. Moniky jsou zavěšeny v kapli mariánské. Po epištolní straně: oltář sv. Augustína s obrazem Křtu sv. Augustína, který maloval N. Havelka, cinný kolem r. 1750 v Olomouci, a s novodobou soškou Srdece Páně pod plyšovými baldachýnem; pak oltář svatého Mikuláše Tolentinského s velkým obrazem tohoto světky a menším obrazem P. Marie Svatomošské.

Když se po zrušení kláštera stal kostel Nanebevzetí Panny Marie kostelem farním (1785), byly zbudovány ještě dva postranní oltáře, a to po straně evangelijní oltář Svaté rodiny a po straně epištolní oltář Nanebevzetí Panny Marie. Oba oltáře mají rakvovité zděné tumby, menší sochy světců a světic na podstavcích po stranách mensy, velké oltární obrazy v listových rámech a nad nimi kartuše ve svatozář s andělky po stranách. Oltář po straně evangelijní má velký vzácný obraz Svaté rodiny, pocházející z kaple sv. Trojice; pod ním je menší obraz sv. Antonína Paduánského a po jeho stranách krásné obrázky sv. Apolonie a sv. Barbory, zasazené do zladených rokokových rámečků. Na podstavcích jsou sošky sv. Šebestiána a sv. Rocha. V kartuši čteme chronogram: *ConsagVIneI ChrIstI et MatrIIs DeI, t. j. Pokrevní příbuzenstvo Kristovo a Matky Boží (1711).* Na oltáři po straně epištolní je obraz Nanebevzetí Panny Marie, pocházející z oltáře hlavního, a rakev s ostatky sv. Viktora z oltáře sv. Augustína. Nad rakví jsou dva vzácné obrázky (svatě Notburgy a ?) v pozlacených rokokových rámečcích a na podstavcích sošky sv. Floriána a neznámého světky.

Kazatelna, na níž se vystupuje z chodby mezi sakristií a mariánskou kaplí po dřevěných točících schodech vzhůru, má okrouhlé, vyduité řečniště, ozdobené reliefem biblického rybolovu. Stříška kazatelny je osazena soškami andělů, držících emblemy víry, naděje a lásky, a je zakončena soškou velikonočního beránka.

Po straně epištolní, naproti kazatelni, stojí na konsolu socha sv. Jana Nepomuckého a pod ní kritičnice, pocházející z kostela sv. Mikuláše. Ve výklenku nad vchodem do kaple mariánské je umístěna vzácná gotická soška Panny Marie, přenesená sem s portálu obecní budovy č. 2.

Varhany na křuchtě mají krásnou, mohutnou skříň, ozdobenou barokovými řezbami a soškami vručené dirigující svaté Cecilie a čtyř andělů, hrajících v tomycové hudební nástroje. Hrací mechaniku varhan postavil r. 1768 brněnský varhanář Fr. Siebert. Na zdi po stranách varhan visí obraz sv. Mikuláše biskupa v úzkém rámci z řezaných akantových rozvilin, pocházející z kostela sv. Mikuláše, a obraz sv. Jana Nepomuckého v rámci listovém.

V sakristii stojí velká kredenc, lavabo a nízká zásuvková skříň, vše z dubového dřeva, vkusně intarsovaného, ve slohu barokním.

V kostele bylo pochováno jen až do přestavby. Kromě hrobky pánů Žalkovských pod zbořenou kaplí mariánskou při jižní straně kostela, kde je nyní oltář svatého Mikuláše, a kromě hrobky rytíře Zeno z Tannhausen před hlavním oltářem byly v kostele i hrobky jiných šlechticů a také řeholníků. Pokud je známo, byla pod kazatelnou hrobka Hochberků z Hennersdorfu na Opatovicích, před oltářem svatého Kříže hrobka Šubířů z Chobyně na Jaroměřicích, uprostřed kostela hrobka fadových kněží a před jižním portálem hrobka bratří laiků. Při kladení nové dlažby r. 1906 byly hrobky řeholníků otevřeny; ostatní – zdá se – byly za přestavby kostela zabořeny. Z náhrobků zachovaly se jenom dvě pískovcové desky: jedna úplně vyšlapaná a druhá dobře zachovalá. Obě náhrobní desky leží – zakryty dlažbou – pod lavičami při západní zdi blíž oltáře Svaté rodiny. Na zachovalé desce vyryt je nahoře erb Šubířů z Chobyně (štíť třemi pruhy napříč dělený, klenot strom) a pod ním nápis, orámovaný rytou křivkou: *Illustrissimus Dominus Dominus / Franciscus Julius Schubirz L. B. / de Chobinie Dominus in Jaro / mierzic obit in domino an / no MDCCXXI * XII Februarii / CVI / Omnis qui transis Lapidem / hunc / zelose viator aeter / nam requiem sincero / corde deprecare.*

R. 1778 zbudoval hrabě Karel Vincenc Salm z Neurburku při kostele kapli Bolestné Panny Marie a to tím způsobem, že dal k ochozové zdi podél severní strany kostela přistavět čtyři sklenuté neoddělené prostory, do nichž otevřeny byly v ochozové zdi široké obloukové otvory. Tři klenbová pole jsou vyzdobena barokními figurálními malbami. Ve východním prostoru postaven oltář s vzácnou barokovou soškou Bolestné Panny Marie s ježíškem na klíně, která dotud stála v kostele pod křuchtou; nahrazena byla v novější době Pietou docela vřední. Soška baroková stojí nyní na okně kaple. Při západní zdi kaple stojí široká dvojdílná zpodobněná s obrazem Cizoloznice před Kristem v středním poli a s nástavcem, zdobeným barokovou řezbou a třemi obrázky v kartuších. Kromě oltárních obrazů svaté Moniky, svaté Máří Magdalény pod křížem a Matky Boží Častochovské z kostela Nanebevzetí Panny Marie jsou v kapli ještě vzácné obrazy Klanění sv. Tří králů z kaple sv. Trojice a menší obrazy Madon a sv. Tekly.

Pod kaplí byla vyzděna prostorná hrobka, do níž byly převezeny z Opatovic rakev s pozůstatky zemřelých Salmů. Do hrobky ukládání byli nejen Salmové, nýbrž i jejich příbuzní a nástupcové Herbersteinové, kteří roku 1867 dali sem převézt z Tajkovic i rakev s pozůstatky zemřelých členů příbuzných rodů.

O založení hrobky a oltáře v kapli svědčí latinský nápis s chronogramem, namalovaný na pilíř při epištolní straně oltáře. Mezi kaplí a chodbou do sakristie je komůrka, v níž jsou uloženy vkusně kované železné brány, které zavíraly presbytář kaple.